

Libris.RO

Respect pentru

JEAN-CLAUDE LARCHET

INTRODUCERE

CAPTIVI ÎN INTERNET

În românește de Marinela Bojin

editura
Σοφία

București

Introducere	5
I. Invazia	9
Colonialismul digital	10
Televiziunea	12
Jocurile video	16
Calculatorul și progenitura sa	17
Internetul	18
Rețelele de socializare: Facebook, Twitter și celelalte	19
Telefonul inteligent (smartphone)	22
Mesajele (SMS și MMS)	24
Obiectele conectate	25
II. Când mijlocul de transmitere a mesajului ia locul mesajului	26
III. Noii mediatori deveniți tirani	35
Noile media, repere obligatorii și mediatori politici, economici și sociali	35
Deposedarea de viața personală	38
Omul extro-dirijat	40
IV. Dezintegrarea culturii	42
Reducerea calității și a fiabilității informației	43
Nivelarea culturală: exemplul oferit de Wikipedia	51
Nivelarea universitară. Exemplul academia.edu	55
Iluziile unei culturi și enculturații prin Internet	56
Iluziile unei școlarizări prin Internet	57
Efectele negative asupra lecturii	59
Destructurarea opereii	71
Felierea produselor culturale	74
Efectele negative asupra scrisului	76
Pagube colaterale produse editurilor și creației intelectuale	80
V. Contractia spațiului și a timpului	89
Reducerea distanțelor spațiale și temporale	89
O falsă impresie de libertate și atotputernicie	90
Organizarea timpului, subjugată de noile media	92
Un timp fără continuitate	93
Un timp care se contractă	96
Cultul rapidității	98
Totul, imediat	100

O lume intolerantă la frustrare, incapabilă de așteptare și lipsită de dinamica dorinței	101
Inconvenientele rapidității	102
O lume lipsită de durată	105
Accelerarea sarcinilor ce trebuie îndeplinite.....	106
Multitasking.....	106
Mai puțini timpi morți înseamnă mai puțin timp de viață	110
Marea iluzie a unui câștig de timp.....	111
VI. Distrugerea relațiilor interpersonale.....	112
Lumea, un sat imaginar	112
Apariția lui <i>homo connecticus</i> și a lui <i>homo communicans</i>	114
O comunicare lipsită de conținut, care-și este propria finalitate.....	118
Hipercomunicarea, un mod de a scăpa de singurătate	119
Noile mijloace de comunicare, obstacole ale comunicării.....	120
Restrângerea vieții comunitare.....	121
Descărnarea relațiilor	125
Sărăcirea calitativă a comunicațiilor interpersonale	127
Un nou individualism	129
Un autism generalizat.....	130
Relații virtuale și relații reale	131
Falșii prieteni de pe Facebook	132
Spațiile de discuție și problema pseudonimelor.....	134
Relații lipsite de responsabilitate: bârfe, calomniile, hărțuire.....	142
Internetul, „lada de gunoi a istoriei”.....	143
VII. Întâlniri primejdioase	144
Internetul, zonă lipsită de regim juridic și de sancțiuni	144
Promovarea violenței și a sexului.....	145
Locuri rău famate	153
VIII. Desființarea vieții private.....	159
Reducerea distanței dintre viața privată și viața publică.....	159
<i>Big Brother</i> e aici	161
Supravegherea de către stat a indivizilor	167
Controlul economic al tuturor indivizilor	171
Expunerea de sine, pierderea pudorii și a simțului intimității	174
IX. Negarea trupului și alterarea sănătății sale	177
Trupul este dat la o parte.....	177
Noile media, factori de risc pentru sănătate	179

Diminuarea activității fizice	180
Degradarea obișnuințelor alimentare, bulimie și obezitate.	181
Alcoolism și tabagism.	183
Tulburări de somn.	184
Oboseală și stress.	186
X. Primatul virtualului asupra realului	187
Imaginea, prima servită	188
Primatul virtualului asupra realului	192
Realitate virtuală și realitate amplificată: două noi produse pe piața drogului.	199
O nouă aplicare a alegoriei peșterii	201
XI. Patologii psihice	203
Comportamente obsesive și compulsive	203
Hiperconectivitatea – modalitate de a alunga temerile și angoasa.	204
O falsă soluție pentru neliniște și nevoia de siguranță	206
Un mijloc de a scăpa de plictiseală	208
O viziune deformată asupra lumii.	210
Reprezentarea și imaginea despre sine, mai importante decât realitatea persoanei în sine	211
Relația, mai importantă decât identitatea persoanei.	214
Efectele nocive ale transparenței	215
Exteriorizarea persoanei prin comunicare și sărăcirea vieții lăuntrice.	217
Amplificarea emoțiilor și diminuarea sentimentului de afecțiune	219
Noile media, factori de regresie	221
Un teren propice pentru narcisism	222
Hipercomunicare, hipersolicitare, hiperactivitate: hiperoboseală, <i>burn-out</i> și depresie.	224
Fenomenele de dependență	227
Spațiul unei libertăți iluzorii.	232
XII. Diminuarea capacităților intelectuale.	234
Scăderea performanțelor școlare pe termen scurt și lung.	235
O abrutizare generală.	238
Imaginea, mai importantă ca textul	239
Diminuarea limbajului (lexic și gramatică).	240
Slăbirea capacității de reflecție.	247
Informații care nu constituie nici știință, nici cunoaștere	249

Respect pentru oameni și cărți

Slăbirea memoriei	250
Distrugerea capacității de atenție și de concentrare	257
Fragmentarea și destructurarea gândirii	264
Modificarea structurii și a funcționării creierului	265
XIII. Sărăcirea vieții spirituale	269
Ivirea unei noi religii	269
O religie fără etică	275
Un nou cult	275
Limitele practicii religioase <i>on line</i>	277
Un substitut greșit al spovedaniei	280
O înlocuire a verticalului cu orizontalul	281
O tehnologie care poartă pecetea „lumii acesteia”	282
Un om ținut în materie și în propriul trup, prin Internet și obiectele conectate	283
Comunicarea, surrogat al comuniunii	284
Rivalitatea dintre conectarea la media și conectarea la Dumnezeu	286
Surse multiforme de tentații	287
O provocare și o hrană pentru patimi	288
Expunerea și supra-expunerea propriei persoane: un nou teren de exercitare pentru iubirea de sine, slava deșartă și mândrie	290
O sursă nepuizabilă de distracție și divertisment	293
Nimicitori ai isihiei	293
Înlocuirea stabilității lăuntrice cu un neconținut flux și o permanentă tulburare	294
În loc de reculegere, împrăștiere	295
Urmările negative asupra vigilenței (trezviei) și atenției, două exigențe fundamentale pentru viața duhovnicească	297
XIV. Terapii și profilaxii	300
Cum se poate vindeca dependența	301
Recursul la psihoterapie	302
Câteva principii de reglare pentru cazurile mai puțin grave	304
Cea mai bună profilaxie: educarea copiilor	312
Profilaxiile care privesc conținutul, utilizarea de către terți a datelor personale, exploatarea comercială și propaganda	320
Terapeutică și profilaxia spirituală	321
<i>Bibliografie</i>	329

INTRODUCERE

„Că iată moartea intră pe ferestrele noastre”
(*Jeremia 9, 21*)

„O societate tot mai bolnavă, dar și tot mai puternică, a
făcut din lumea concretă un spațiu și un decor al maladii
sale”
(Guy Debord, *La société du spectacle*)

Nimeni nu contestă astăzi aportul pozitiv al noilor mijloace de informare în masă în materie de comunicare, de informare, de acces la cultură în diversele ei forme; în curând nimeni nu va mai putea să se lipsească de ele, deoarece sunt integrate în modul de funcționare al diverselor structuri sociale, administrative, comerciale, educative și chiar religioase.

Se spune în mod curent că inventarea noilor media a provocat în societatea noastră o revoluție comparabilă cu cea produsă de electricitate sau de noile mijloace de locomoție. Există însă o mare diferență între noile media și celelalte invenții care au schimbat în mod profund viața omului modern. Nici o altă tehnologie nu s-a infiltrat în activitatea noastră zilnică pentru un timp atât de îndelungat, nu a solicitat atenția și intervenția noastră atât de constant, nu a invadat atât de mult viața noastră privată, fami-

lială și personală, nu a pătruns atât de profund în lăuntrul vieții noastre sufletești. Nici o altă tehnologie nu a transformat atât de mult raporturile noastre cu spațiul și timpul, felul nostru de a vedea lumea, relațiile noastre cu ceilalți, reprezentarea pe care o avem despre noi, natura și ritmul activităților noastre de la serviciu și din timpul liber, forma noastră de comunicare, ca și natura, structura și forma vieții noastre psihice și intelectuale. Și nici o altă tehnică, prin influența exercitată asupra modului nostru de a fi, care constituie textura existenței noastre, nu a avut un impact atât de important asupra vieții noastre spirituale.

Numeroase cărți și articole au lăudat avantajele și binefacerile acestor noi media, iar scopul studiului nostru nu este acela de a aduce un elogiu în plus, de altfel redundant și de prisos, ci – ceea ce este în zilele noastre mai rar și în fond mai util – acela de a invita la o reflecție critică asupra folosirii acestor noi mijloace de comunicare, care au devenit pur și simplu invadatoare și cu efecte în mod vădit negative, de care însă cei ce se folosesc de ele, cu toate că uneori constată în parte că le afectează propria persoană, copiii sau apropiații lor, nu sunt întotdeauna pe deplin conștienți de răul produs de ele.¹

¹V.C. STRASBURGER, profesor de pediatrie la universitatea din New Mexico, observă că: „Media reprezintă unele dintre influențele cele mai sub-evaluate și mai puternice asupra dezvoltării copilului normal și a adolescentului din societatea noastră modernă. Pentru că influența acestor media este subtilă, cumulativă și se produce de-a lungul unei vaste perioade de timp, se poate ca părinții, pediatrii și educatorii să nu fie conștienți de impactul lor asupra acestora” («Children, Adolescents and the Media», *Current Problems in Pediatric and Adolescent Health Care*, 34, 2004, p. 54). M. DESMURGET notează, la rândul său: „Absența coincidenței temporale dintre expunere și comportament tinde să ascundă lanțul causal care conduce media la simptomele discutate” (*TV Lobotomie. La vérité scientifique sur les effets de la télévision*, ed. a 2-a, J'ai Lu, Paris, 2013, p. 28).

Chiar dacă, în fața deviațiilor actuale și a perspective-
lor sumbre asupra viitorului, ni s-ar părea că importantă
și de dorit ar fi o schimbare a societății, scopul nostru are
în vedere o stare actuală de urgență și este în primul rând
unul pragmatic, și anume: Pornind de la o mai bună cu-
noaștere a deviațiilor provocate de noile media și a efec-
telor patologice reale și potențiale, să învățăm să le con-
trolăm și să reducem utilizarea lor în zona în care produc
efecte nedorite.

Scopul studiului nostru, mai înainte de a propune în
final câteva direcții terapeutice și profilactice, se va pre-
ocupa îndeosebi de stabilirea diagnosticului și a pronos-
ticului patologieilor generate de noile media în diversele
sfere ale existenței sociale – politică, economică, cultura-
lă, și mai ales personală, trupească, psihică, intelectuală și
spirituală –, care produc grave vătămări vieții persoanelor
și pot chiar să modifice în mod îngrijorător însăși natura
umană.

Numai conștientizând gravitatea acestei maladii care
afectează civilizația noastră se va putea organiza o rezis-
tență față de ele; și numai prin această rezistență a utiliza-
torilor de media se poate declanșa o scădere a ofertei din
partea celor care le produc, și numai prin această scăde-
re ne vom putea gândi la o schimbare în societate care să
poată reda comunicării dimensiunea cu adevărat umană și
spirituală ce s-a pierdut.

I

INVAZIA

„Invație. Definiție: acțiunea de pătrundere bruscă și masivă într-o țară, cu scopul jefuirii și cuceririi ei.

În medicină: perioadă de început a unei maladii, de la instalarea primelor simptome și până la perioada de stare de boală, ca atare.

Figurat: apariție rapidă a ceea ce se extinde până la ocuparea întregului spațiu”

(ORTOLANG,

Centre National des Ressources Textuelles et Lexicales)

Mediu (lat. *medium*) este un mijloc sau un intermediar prin care un obiect, un gând, un cuvânt, un sunet, o imagine etc. pot trece de la o stare la alta sau dintr-un loc în altul. Pluralul media (lat. *media*) este folosit de multă vreme pentru a desemna marile mijloace de transmitere a informațiilor: presa scrisă, radioul, televiziunea (mijloacele de comunicare în masă). Expresia „noile media” desemnează mijloacele de comunicare cele mai recente, care folosesc tehnici digitale de mare precizie datorate informaticii; ele sunt desemnate și prin expresia „media digitale”. Este vorba în particular de calculatoare conectate între ele și de derivatele lor simplificate (tablete...), ca și de telefoanele inteligente, care cumulează avantajele celor din

urmă cu cele ale telefoanelor portabile, ale aparatelor de fotografiat, ale echipamentelor de înregistrare și ale echipamentelor de redare a acestor înregistrări (altădată cititoare de CD-uri, astăzi cititoare de MP3-uri). Cum toate aceste mijloace implică un ecran, se utilizează uneori expresia „ecrane” (*display*) pentru a le desemna în mod global, fapt care permite să includem aici și televiziunea, care se înrudește cu ele sau cu care aceste echipamente se înrudesesc în anumite privințe, și la care ne vom referi de asemenea în studiul nostru.

Termenul „media” folosește atât la desemnarea mijloacelor de transmitere, de exemplu Internetul, cât și a conținutului propriu-zis: siturile, blogurile, forumurile, rețelele de socializare, jocurile *on line* etc.

Pentru că termenul „medium”, la singular, are de multă vreme o conotație foarte puternică în domeniul parapsihologiei, în mod obișnuit se preferă forma „media”.

COLONIALISMUL DIGITAL

Mediile digitale au invadat treptat și tot mai mult toate domeniile de activitate și toate sferele vieții noastre, fie private, fie publice. Roberto Casati a vorbit pe această temă despre un „colonialism digital”, noțiune pe care a definit-o astfel:

Colonialismul digital este o ideologie care se rezumă la un simplu principiu condițional: „Dacă poți face un lucru, atunci trebuie negreșit să-l faci.” Dacă se poate ca un lucru sau o activitate să migreze spre digital, atunci *trebuie* neapărat să migreze într-acolo. Coloniștii digitali folosesc toate mijloacele pentru a introduce noile tehnologii în toate domeniile vieții noastre, de la lectură la joc, de la învățare la

Respectiv, asistență și luarea unei decizii, de la comunicare la planificare, de la conservarea de obiecte la analiza medicală. Teza colonialistă este privită ca un drept de fapt, de către coloniști, care o apreciază pentru simplitatea sa: este absolut generală, pentru că se aplică oricărui obiect și oricărei activități.¹

Societatea exercită o presiune considerabilă asupra indivizilor, pentru a-i face să folosească noile media. Principala presiune este în mod evident exercitată de către comercianți, fie că vând dispozitivele de comunicație, fie conținutul lor, fie că, atunci când acest conținut este gratuit, obțin un beneficiu secundar (publicitate, vânzarea datelor personale...²). Dar chiar statele sunt puternic implicate în răspândirea acestor media și contribuie la utilizarea lor generală și cvasi-obligatorie, introducând utilizarea lor în școală de la cea mai fragedă vârstă și făcându-le indispensabile pentru diverse activități administrative etc. Statele consideră drept o datorie morală reducerea „fracturii digitale” (în englezește *digital divide*), adică presupusa diviziune și inegalitate între două categorii de cetățeni: una, considerată superioară, care are acces la media, și alta, considerată inferioară, defavorizată, care nu are acces la aceste mijloace de comunicare. De aici preocuparea lor pentru a nu mai exista vreun colțișor de țară lipsit de „acoperire” în ceea ce privește televiziunea, Internetul sau telefonია mobilă, pentru a elimina riscul creării unei categorii de cetățeni defavorizați, excluși de la astfel de beneficii.

¹ *Contre le colonialisme numérique. Manifeste pour continuer à lire*, Albin Michel, Paris, 2013, p. 16.

² A se vedea M. HAUTEFEUILLE și D. VÉLÉA, *Les addictions à Internet. De l'ennui à la dépendance*, Payot & Rivage, Paris, 2014, pp. 165-187, care atrag atenția asupra răspunderii comercianților în ce privește ciber-dependența și exploatarea acestei dependențe.

La presiunile economice și politice precedente se adaugă o presiune socială, formată și întreținută chiar de indivizi: fiecare, pentru a nu se simți complexat, se simte obligat să posede nu numai toate mijloacele de informare în masă, ci și cele mai recente aparate pentru accesarea lor. Media și instrumentele aferente au devenit nu doar mijloace și semne ale integrării în comunitate și ale nivelului de apartenență la ea, dar și obiecte care oferă sentimentul valorii sociale și al propriei valori.

TELEVIZIUNEA

Televiziunea aparține categoriei de media moderne, dar ea nu mai face parte propriu-zis din categoria noilor media (în pofida înaltei rezoluții la care tehnica digitală i-a permis să ajungă), de vreme ce a trecut deja mai mult de o jumătate de secol de când a început răspândirea ei, iar acum televizorul face parte din mobilierul locuințelor din întreaga lume, inclusiv cele mai sărace. Fie că e vorba de America, fie că e vorba de Franța, în mai mult de 99% dintre locuințe există cel puțin un televizor; în Africa, un continent defavorizat din punct de vedere economic, acest procent se ridică la 85%. În multe case, pe lângă televizorul care tronează în living, mai există unul sau mai multe receptoare, în dormitor sau în camerele copiilor.¹

Puțini sunt cei care rezistă și decid să nu aibă televizor în casa lor; în general, fac parte din straturile socio-culturale elevate, și procedează așa din rațiuni religioase, intelectuale sau culturale – legate mai ales de grija de a-și feri

¹ În Statele Unite, țară de referință, pentru că este întotdeauna cu un pas înainte, 80% dintre locuințe posedă cel puțin trei televizoare, și mai mult de 70% dintre copiii de peste 8 ani au un televizor în camera lor.

copiii de exemple și influențe rele, de ocazii care provoacă neglijarea îndatoririlor școlare și lipsirea lor de activități recreative de natură culturală sau socială mai elevată. Aceștia însă par indivizi marginali.¹ În cele mai multe familii, dimpotrivă, televizorul rămâne pornit de dimineață până seara, și chiar dacă nu se uită întotdeauna cineva la el, este un permanent fundal al vieții de acasă.²

În general, timpul efectiv petrecut în fața televizorului este considerabil. Cel mai asiduu public telespectator se află în Orientul Mijlociu, cu 4 ore și 55 minute pe zi, urmat de cel din America de Nord (4 h 47); europenii se află la egalitate cu africanii (3 h 48 și 3 h 47), urmași de locuitorii din America Latină (3 h 30) și din Asia-Pacific (2 h 45).³

Televiziunea ocupă o parte importantă din zilele și nopțile pensionarilor și ale celor care nu lucrează, dar și din cele ale adulților activi sau ale copiilor înainte de a merge la școală și în timpul școlarizării. În ceea ce-i privește pe aceștia din urmă, studiile arată că ei petrec în ansamblu mai mult timp în fața televizorului decât cu profesorii, și chiar decât cu părinții lor (adică interacționând cu ei).

Televiziunea este un mod ieftin și la îndemână de petrecere și umplere a timpului. Multe persoane au ajuns dependente. A devenit din ce în ce mai greu să-i smulgi pe copii din fața ecranului fără ca ei să se revolte, să protesteze și să țipe.

¹ Este vorba cel mai adesea de familii care, în afara faptului că au înalte exigențe morale, culturale și educative, sunt suficient de înstărite pentru a oferi copiilor activități diversificate și organizate.

² Între abținere totală și omniprezență, există, evident, trepte. Ca regulă generală, cu cât nivelul socio-cultural este mai înalt, cu atât timpul de expunere este mai redus, proporțional cu capacitatea financiară și, mai ales, cu aptitudinea culturală de a înlocui televizorul cu alte activități care țin de cultură sau de petrecerea timpului liber. Invers, absența unei alternețe întărește poziția televizorului.

³ Statistici din anul 2012.